

akkor a' Nemzet tekintete elsőséget érdemel. En ugyan méltatlannak tartanám ilyen körülállásokban a' Magyar Ògre magamat, ha minden személyes tekinteteknél nagyobbra nem betsül-ném a' Hazafiúságot, 's bátran nem szólanék azok ellen is, kik minden lépten nyomon oda tétőz-nak, hogy gyávának és tudatlannak tegyék mind a' régi, mind a' mostani Magyar Nemzetet.

Horvát István.

II. Könyv - Visgáltatások.

A. Hazai Literatura.

1.

Berzsenyi Dániel' Versei. — Második megbővített kiadás. Pes-ten, Trattner János Tamásnál. 1816.

A' Poeta és Versificator úgy külömböznék egymástól, mint Archimedes és az Ács, amaz ki a' machinát kigondolta, ez ki azt útmutatás szerint kifaragta. A' Poeta vagy cselekedetet vagy érzést zeng, 's ez által vagy olly érzelmeket fejt ki szíveinkből, mellyeken ő maga felül emelte magát, hogy magasabb néző pontjából annál bizonyosabban munkálódhassék, mint Homér és Göthe; vagy olly érzetekre ragad el, mellyek önn kebelében zajognak, mint Euripides és Schiller. Így vagy amúgy soha sem mond egyebet, mint a mi az emberben és ember körül van, de nála a' közönséges tárgy bizonyos Idealitást nyer, miként Fügenernek ecsete alatt a' mindennapi ember' portraitja, az az, hogy ő mindent bizonyos varázslat által meg-szeb-

szebbít, 's íme a' titok, íme a' Kánon, melyet még Aristoteles felállított: εις το κρειττον!

Ha ezen principiummal gyűjtjük meg a' Kri-tika' fállyáját, 's akarjuk a' magyar költés' tör-téneteit felvilágosítani: úgy találjuk, hogy ne-künk Versificatoraink ugyan nagy számban, de Poetáink felette kicsinyben voltak és vagynak. Mind azon író és nem író nemzetek közt, kik Európában Névától fogva a' Tájóig lakoznak, nincsen talán egy is, mellynél a' költésnek való szelleme olly későn gerjedt volna fel, mint a' Magyaroknál, 's mellynél az felgerjedése után is annyira nem otthoninak, annyira idegennek lát-szanék. Az Emlékezzünk régiekről' író-jától fogva Tinódiig, 's ettől Gyöngyösi Istvánig, nincs egyetlen egy Verselő is, ki aesthetikai tekintetben figyelmet érdemelne, csak Zríni Miklós; 's íme ez az egyetlen egy is az Itáliai poesis' tüzenél gyújtá meg lámpását, mert a' Sirénának minden fordúlataiban, sőt szin-te minden soraiban nem leljük e a' Megszaba-dúlt Jeruzálemnek nyomait?

Balassának (mert az akkori verselők közt több nem is érdemel figyelmet) számos művei közt, csak azon egynek lehet poetai érdemet tu-lajdonítani, melyet In laudem confinium írt. (Vitézek mi lehet 'stb.) Kedvezőbben Gyöngyösi Istvánról sem ítélnünk, kit a' mi Atyáink egy egész századon keresztül

— nimium patienter —

bámúlni meg nem szüntek. Mert ha sok ezer vers-soraiban némelly poetai kitételek is találkoznak, például:

Mint ködben merült hold éjeli homályban,
Bánkodik aszszonya a' gyászos czellában,
Melly a' boldog idő' kedvesen folytában,
Olly volt mint a' víg nap virradó korában.

Azzal nem bizonyíthatunk egyebet, hanem hogy ő azon megjegyzés alá tartozik, melyet a' Kritikai vaspálczának egyik legigazságosb hordozója így teszen — ki:

Sic mihi qui multum cessat, fit Chaerilus ille,

Quem bis terve bonum cum risu miror. —

'S mind ez az, a' mit a' Magyar Poesisnek akkori Epochájáról aesthetikai tekintetben mondhatunk.

Zríni a' mint felülmúlta Gyöngyösit mint poeta, úgy maradt viszont ennek alatta mint verselő, 's ez az oka, hogy elfeledtetvén, nem ébreszthette fel más Magyarban azt a' szellemet, melyet ő Olasz példányaitól költsönözött. Azok, kik a' később korban a' Franczia Költőktől igyekeztek lángot kapni (Bessenyei, Bárcsai 'stb.), saját példájokkal bizonyíták meg azon régi tapasztalást: a' hol valami nincs, onnan azt a' valamit venni nem is lehet; 's e' szerént a' mi halhatatlan Rádayknak jutott az a' sors, hogy idegen kalaúzókat találván, útmutatások szerént a' mind addig egyetlen egy magyar Poetát (Zrínit) megismérhesse, 's a' nemzetnek néhány Individumaiban lángot gerjesztessen, 's nekik a' módot, mint kelljen azon lángot táplálni megtaníthassa; 's a' magyar Költés, ha a' régibb Zrínitől elvonjuk elménket, csak itt kezdődik. 'S ezen kezdet az, mellynek kevés számú resultatumai közé, némelly mások mellett, a' mi három kedvelteink: Dayka, Himfi és Bessenyei tartoznak.

Berzs. A' maga' poetai karakterét a' következő négy sorban Raphaeli lélekkel nyomta ki.

Emmi! nekem sem fedí szívemet jég.

Láng az éneklő, heve forr dalában;

Ömledő bőség, magasabb csapongás,

Önti — ki lelkét.

's ez az, a' mi ötet mind az általa annyira tiszteltetett Horátztól, mind a' Nemzet' másik Óda-költőjétől Virágtól megválasztja. Ő soha sem a' tárgytól veszen lelkesedést, hanem önnmagától, önnmagából ömlik ki minden szó, minden gondolat. Az ő legjobb darabjai közt nincsen egy is, melly reflexiónak következése volna, minden csupa érzés, minden csupa phantazia, ifjúi erő, ifjúi lángolás, mi ötet a' nyugodtabb római lelkű Virágtól, 's a' hévvel epedő Olasz Daykától megkülömbözteti; de meg Himfitől is, mert ennek lángja szilaj, csapongó, elborító, 's phantaziája óriási 's elkapó: Berzs. ellenben legsebesb lángjai közt is szelíd, az ő fiatal, vidám lelke a' Görögök felé röpdés — vissza, phantaziája idealis képkekkel foglalatatoskodik, annál fogva stylusa virágos, kifejezései exáltáltak, például az ilyenekben:

Álmaim tündér ligetit te hímzed

Bájos ecsettel.

Ismét:

A' szökő Hórák mosolyogva lengnek
Büszke hullámin magas énekednek.

Ismét:

Égi csendesség' fedező homálya
Leng read o szent Egyedül valóság (!),
Szívemet békés kebeledbe inti
Mágusi vessződ.

Ismét:

Hímezze bár útam Thesszali virulmány,
Koszorúzza fejem legdicsebb ragyogvány
A' szerencse' karjain.

Azon művek, mellyek szerént Bnek poetai caractere rajzoltatott, a' Matthiison' és Horátz' egyesült studiumának szerencsés resultatumaik. Kit nem ragad el az a' kellem és fennség, az a' báj és erő mi a' Melisszához íratott odában (1. K. 12. l.). A' közelítő Télben

(14. l.), A' Nagy Pálhoz (II. K. 62. l.), A' Magyarokhoz (84. l.) 's Prónayhoz (97. l.) szólóban, 's hogy minden más elhallgattassék, az Életphilosophiában (III. K. 164. l.) uralkodik? Az a' Költő, ki illy ódákat zengett, kevelysége lehet a' Nemzetnek,

'S nem lesz idő, melly őt elhalni hagyja.

Gyakorlanunk kell, így tanít Göthe, fejünket, szemünket, és kezünket. Ez a' tanítás Festőnek, Oratornak 's Poetának egyformán 's elmúlhatatlanul szükséges. Idők kívántatnak míg a' Művész a' maga' mesterségének sanctuariusába léphet, annak titkaival megismerkedhetik, 's nem csak a' nem szépet, és nem jót elkerülheti, de a' nem helyén álló szépet és jót is kiismerni 's feláldozni megtanúlja; 's megtanúlja, hogy az önszeretet saját hibáink eránt, nem vakságot 's kedvezést, de szemességet 's kerülhetetlenséget parancsol. Az is igaz, hogy a' regula még inkább tartozik a' Geniere mint más akárcikre: mivel a' jó és rossz igen gyakran ugyan azon forrásból erednek. A' könnyűség hamar szül gondatlanságot, a' nagy erő durvaságot, a' fennség dagályt. Innen van, hogy a' poetai kitételekben gazdag Berzs. gyakran dagályos, felesleg való 's értelemről üres expressiókra téved el. Az olly mondásokat, mint: Dithyrambok' lángköre, a' ragyogó dagályt tarka pórázon nyögni, tündér ambroziát hinteni, hamvedrek' mohait biborral festeni, pólya' örömébe mártani, gőztorlatok álpeszi, gígászi örök vár' chaóssa, ének' nectáros érzése, Libáni Tempe, alak sonett, 's más számtalanokat, olly kinövésekhez lehet hasonlítani, miket az élőfán a' nedv' bősége okoz, de a' gondos kertész kimélés nélkül lehányni szokott. Ha eszünkbe jut,

mit mondott Becker Matthissonnak ama' helyéről: S ü s z e L i e b e d e i n e R o s e n a u e n ' s t b . ; ha eszünkbe jut Cicerónak mondása: semmi sincs olly nevetség, mint az értelem 's tanúság nélkül való beszéd: nem fogjuk rossz neven venni Recnek azon kinyilatkoztatását, hogy a' felebb kitétetett 's azokhoz hasonló hibákat publicum' elébe nem kellett volna, kivált egy második kiadásban nem kellett volna bocsátani. 'S ezen kinyilatkoztatás alá tartoznak a' helyenként becsúszott provincialismusok is: méhe, pirholagos, csatináz, döngécsel stb. Értetni kell a' Poetának, hogy vagnak szavak és szóllások, mellyekkel, kivált a' Poesis' fentebb nemeiben élnie nem lehet. A' Németek jól tudják mint kelljen a' dialectusokat 's provincialismusokat a' nyelvbővítésre használni. De ki jusson azért közülök azon gondolatra, hogy Ódáját a' Voss' Idylljeiből, vagy az Alemanni versekből tanult szavakkal tömje meg? A' magá'eránt kérlelhetetlen Művész és kedvező Kritikus, a' magának kedvező Művész és kérlelhetetlen Kritikus elválhatatlan társai egymásnak. Ha Berzs. kitépett volna minden gyomot, a' mit az igazságos Kritika méltán gyomnak talál, úgy ezen Recensió csak egy dicséret ömledezés fogott volna lenni, de így azt is magában kell foglalnia, hogy Berzs. készületlen 's fiatalkori darabokat is vett fel gyűjteményébe. Mert olvassa bár akarki I. K. 24. l. Egy szilaj leánykához, 26. l. Az örömhöz, 36. l. Az Esthajnalhoz, 44. l. A' Csermelyhez készült dalokat, valamint mindazokat, mellyek a' III. Könyv' előjétől fogva (kivéven a' 138 lapon állót mellynek originalja Bürgernél van) egészen a' 147 lapig állanak: ha nem fogja e hathatósan érzeni rajtok a' kezdő 's gyakorlatlan kezét? Az ilyeneket kimé-
lés nél-

kül elkellene törülni, mint a' spongiába ereszkedett Ajaxot, hogy méltósággal léphessünk a' maradék' tribunálja elébe, melly ítéleteiben igazságos leend.

Figyelmet érdemel az is, hogy Berzs. egy Regét (III. K. 148 l.) Asklépiadi versekben írt. Ugy látszik nem vette észre, melly nagy befolyással legyen a' mérték nem csak külsőjére a' Versnek, de belsőjére is. Ha egy Horáti ódát Tibulli mértékre, vagy egy Tibulli Elegiát Horáti mértékre vennénk, nem de nevetséges korcs lenne-e az? A' Rege (Romance) lyrai mértékben és hangon épen olyan, mint a' Regnard' Verselőjének művei, ki Tragoediájival nevetést; Comodiájival ellenben sirást okoz. Külömben is a' Poétának nem arra kell törekednie, hogy különböző tárgyakat egyforma mód alá rekeszzen, sőt inkább hogy minden tárgynak saját hangot adhasson, 's így Stylusának, gondolatainak, érzelmeinek több oldalúságot szerezzen. Ezen tanácsra kevésnek fog olly nagy szüksége lenni, mint Berzs.nak. Ő minden kifejezésbeli bősége mellett is a' gondolatokban 's érzésben szegénynek látszik, az az, hogy ő némelly gondolatokat, némelly érzelmeket a' lehetséges hévvel önt ugyan ki, de ezen gondolatok, ezen érzelmek szűk körben forognak 's igen sokszor fordúlnak-elő. Az ő versei nem felette nagy számban vagynak, még is a' Bonyhai Grotta című dal, a' Melancholiára nézve; Anathusz a' Melisszához íratottra nézve stb. nem egyéb vissza emlékezésnél. 'S az a' sok aetheri, nectár, nectáros, virány, virulmány, Ilisszus, Sokratesz, Plato stb., mellyek szünet nélkül elő fordulnak, 's szünet nélkül ugyan azon Ideákat 's érze-

ményeket hozván magokkal, fordúlnak-elő, bizony ságot tesznek Rec.' ítéletének igaz voltáról. Innen van, hogy némelly darabok, telyesek lévén ragyogó kitételekkel, csak látszanak valamit jelenteni, de valósággal minden érzeménnytől, 's minden értelemtől általában üresek. Az Ajánlás, a' Török Sophiehez szolló (10 l.), a' Sonetthez (38 l.), a' Bonyhai Grotta (173 l.) 's némelly mások, hasonlítanak azonalakokhoz, melyek a' *Laterna magica* visszásugárzása által a' falon mozogni látszanak ugyan, de valósággal ott nincsenek. Ezen gondolati 's érzeményi keskeny körből lehet azt ki magyarázni, hogy Berzs. magát már egészen kimentettnek lenni látszatik, 's talán elérte, noha még igen jókor, a' határt, melyet a' természet a' Poeta és Nempoeta közt vona, 's a' mit utóljára a' legnagyobb, leglelkeseb költőknek is elérni kelletik. Mert másként hogyan kelle vala származniok azon IV. Könyvbeli *Epistoláknak*, azon dúrva *Jambusokba* öntött *declamatióknak*? A' Poesisnek ezen korcsneme darab időtől fogva, a' Magyar Litteratura' köréhez képest, sűrűen kezd gyakoroltatni. De jól mondá Lessing: egykicsiny, de poetai bordal' szerzője, inkább poeta mint az ízetlen Hermaniásokat koholó!

Szükség, hogy a' verselésre is egy tekintet vessessék. Berzs. két nemű versekben írta darabjait. Görög mértékkel, és rímekkel *Zríniversben*. Az ő Görög mértékű versei csálhatatlanul a' legszebb hangzásuak közé tartoznak azok közt, melyeket Magyar Költő énekelt, 's rímes versei közt is: A' szerelem (30. l.), Élet'dele (69. l.), Kishez (71. l.), Búcsúzás Kemenes-aljától (75. l.), *Electphilosophia* (104. l.), *Levéltöredék* (108 l.), olly telyes hangzat-

tal, olly numerositással ékesék, hogy az Olvasó sokszor elfelejti a' mérték' távollétét. Ellenben kinek füle találhat gyönyörüségét az ilyenekben.

Itten mosolygott szemembe

Szeliden elpirúlva,

Itt dőlt égő kebelembe

Édesen elájulva.

A' liget zöld sudarai

Halkva körülsusogtak,

A' hold játszi sugarai

Könnyeinken ragyogtak?

Az ilyenekben a' hiányos hangzáson kívül, megjegyzésre méltó, hogy az egymásnak megfelelő sorokban a' rim' helyét a' Flexiónak (ha a' Magyar philológiában így szólni lehet) visszaforduló bötüji, vagy inkább szavai pótolják-ki. Ajúlva és pirúlva, 's szemembe és kebelembe épen úgy nem formálhatnak rímet, mint Tinódi Sebestyénnél a' vala és vala megvala. 'S bár az illyeket, a' szinte általában rímetlen Magyar nyelv, ki nem kerülheti, legalább általok verselőink vigyázóbbakká tétethetnének, hogy verseiket munkával készítsék, 's könnyűségök mesteri könnyűség legyen. 'S így ezek helyt:

Tudom legszebb örömid' reggelét

E' szomorú hant alá zárád;

Tudom, árva szíved' kedves felét

Kéri vissza epedő orczád,

legalább ilyeneket nyernénk: (l. Szerémben.)

De te, édes érzés egek' szent magzatja!

Az emberi lelket betöltöd egészen,

Bájdoknak ereje az égbe ragadj a,

'S a' halandó porból egy Félisten észen.

'S nem kellene minden nyomon boszonzkodó nevetéssel 's nevető boszonzkodással ama' régire visszaemlékeznünk midőn még így énekelték.

Debreczennek utszáji sírjátok
Nem kérdi már az idegen, hogy ha Lukács
Pap itthon,
És egészségben vagyon!

Költsey Ferencz.

2.

„ Szülést-segítő Tudomány, és mesterség, mellyetirt, és kiadott Lugosi Fodor András, Doctor, és Szülést segítő. Nemes Doboka Vármegyének hűtös Tábla-Birája, és ugyan azon Nemes Varmegyének volt rendes Fő-Orvosa. Pesten Trattner János Tamás betüivel. 1817. 8-ad rétbén ”

Valahára megjelenék nyelvünkön is a' Szülés-segítés! Mert, bár voltak is néhányan, millyenek V e s z p r é m i l s t v á n 1766-dikban, R á t z, P e t e r k a, és M ó c s y pedig közelebb, kik az Orvos-tudománynak ezen részében is emlékezetesekké tették magokat: nagy hézag volt még is ebben mind eddig a' Magyar-nak tudomány tárában, ha ugyan egy két tized oltá a' Szülés-segítés nem csupa mesterség, hanem valóságos Tudomány is egyszer'smind. Illy sürgető szükségünknek kipotlásáért, 's bétöltéséért háládatos köszönetet érdemel a' Szerző Ur minden igaz Magyaroktól, különösen azoktól, kik a' jó-tévé Orvos tudománynak illy hasznos részét az emberi nemzet' javára gyakorolják vagy csak tudni kíványák is. Ezen fő hasznon kívül nem kevés becse ezen munkának az is, hogy mint tudomány, melly valóban nagyon közelit tökéletességéhez a' magyar nyelvet is sok mesterszavakkal (termini technici) gazdagítani igyekezik.

Az egész Munka két Kötetből fog állani, mellyek közül az elsőbb a' szülés - segítségnek szemlélődő, a' másik pedig gyakorló, vagy cselekvő ré-